

U krug ispitivanih problema ušla su zanimanja stanovništva, od tradicionalnih vještina i zanata do suvremene produkcije s osobitim akcentom na proces preobrazanja folklornog stvaranja u socijalističku kooperaciju. Taj registar zanimanja popraćen je i upotpunjen golemim inventarom predmeta, instrumenata i utenzilija svakodnevnih upotrebe. Drugi ispitivani problem tretira konstrukcije i način gradnje nastambi i ostalih objekata tradicionalne ruralne arhitekture sve do praga današnjice. Posebni odjeli posvećeni su razvoju narodne keramike, teksturi (tkanju i vezu), osnovnim tipovima muškog i ženskoga folklornog kostima, osobito košulja, te ornamentu i uopće likovnom izrazu koji se je kroz duga stoljeća kristalizirao u ovoj etnografskoj regiji. Na kraju zaključak koji kaže da su se sadržaj i oblik u manifestacijama narodne umjetnosti zasnivali na promjenama uvjeta materijalnog života stanovništva.

Najznačajniji naučni rezultati objavljeni u ovoj publikaciji mogli bi se svrstati u tri osnovne skupine: 1. vrijeme javljanja određenog tipa nastambe; 2. razvoj osnovnih tipova muške i ženske košulje; 3. vrijeme javljanja dviju važnih dekorativnih tehnika.

Nastambe s okućnicom, učvršćene ogradom, odavno su se javile u planinskim krajevima Rumunjske u proučavanom području Doline Jiu, u području Oltenije, u istočnom Banatu, sjevernoj Moldaviji i u još nekim planinskim dijelovima Rumunjske. Za komparaciju autori navode da se slični tip nastambe javlja i u susjednoj Jugoslaviji, kao i u još nekim drugim planinskim krajevima Evrope. Proučavanje narodne nošnje u Dolini Jiu te komparacija s narodnom nošnjom Transilvanije i još nekih dijelova Rumunjske omogućili su autorima ove publikacije definiciju i utvrđivanje tipologije muške i ženske košulje. U postupku definiranja istraživači su smatrali da su morfološki elementi bitniji od ornamena na košulji. Prema toj tipologiji utvrđeno je sedam osnovnih tipova košulje autohtonoga rumunjskog stanovništva. Posebna pažnja poklonjena je klasifikaciji narodnog ornamena, ne toliko formalnom crtežu, koliko njegovoj umjetničkoj slici, idejnoj i stvaralačkoj suštini. Poliformnost narodnog ornamena u komparaciji s većinom susjednih etnografskih zona, omogućila je istraživačima svrstavanje ornamenata na osnovu dva kriterija: 1. tematski sadržaj; 2. oblik ornamena, odnosno tip stilizacije.

Na osnovu toga autori su izveli tri kategorije: a) apstraktni ornamentalni motivi; b) ornamentalni motivi konkretnoga, realističnog porijekla; c) simbolički ornamentalni motivi.

Spomenuti proučavani problemi svojom naučnom organizacijom, stručnim aparatom i likovnim priložima crteža i ilustracija u crno-bijeloj i kolor-tehnici, stavljaju ovu publikaciju u red najreprezentativnijih iz oblasti etnografije i narodne umjetnosti

Sanja M. Lazarević

T. BĂNĂTEANU AND M. FOCȘA, THE ORNAMENT IN THE RUMANIAN FOLK ART. Bucharest, Meridiane, 1963.

Čovjek je oduvijek i posvuda uljepšavao svoj dom, predmete svakodnevne, a napose odjeću, unoseći u tu radnju bezbrojne varijante ornamentalnih elemenata.

Na osnovu pradavnog supstrata koji se provlačio kroz historiju, u kontinuitetu jedne etničke cjeline, rumunjski je narod stvorio kroz vjekove narodnu umjetnost specifične ornamentike koja se postepeno bogatila prirodnim procesom razvitka, unutarnjim diferencijacijama i međusobnim kontaktom s narodnim umjetnostima drugih naroda. Ovim riječima uvoda dva rumunjska autora Bănăteanu i Focșa, prikazali su osnovne tipove ornamenata u rumunjskoj narodnoj umjetnosti koji se više ili manje u kontinuitetu javljaju.

Od brojnih vrsta i podvrsta ornamenata autori su izdvojili 12 osnovnih tipova koji se, uglavnom nezamućeni kombinatoričkim mogućnostima, javljaju u određenim oblicima i na više manje određenim predmetima i njihovim fakturama. To su ovi tipovi:

1. *Linearni ornamenat*: u svom jednostavnom dekorativnom toku zadržao se na ranoj keramici, ili se je urezivao na rustičnom namještaju prekrivajući zadanu po-

vršinu paralelnim, unakrsnim, cikcak, zavijenim i spiralnim linijama. Genetski arhaičan javljao se već na dačkoj keramici u II stoljeću prije n. e., nastavio u razdoblju ranoga feudalizma, oblikujući se sve kvalitetnije i do najviših artističkih ekspresija zasnovanih na ritmičkoj podjeli prostora unutar ornamentalnog polja.

2. *Rovaš*: izveden urezom noža značajan je za ornamentiku drvenih predmeta. Umjetnički efekti tog ornamena ostvaruju se postupkom multipliciranja i komponiranja na površini objekta. Iako danas više poznat kao ornamenat na drvorezbaranim predmetima, potječe još iz neolita i uglavnom se primjenjivao na keramici.

3. *Krug i polukrug*: jelenji rogovi, svirale i kijače kadikad su ukrašene malim krugovima i polukrugovima. Nastavljajući davnu tradiciju, ovaj ornamenat u likovnoj opremi »miraznih« škrinja izrađuje u visoko razvijeni ornamentalni oblik.

4. *Valovita linija*: karakterističan je ornamenat na crvenoj neglaziranoj keramici. Poznat još iz neolita prevladavao je u epohi ranoga feudalizma. »Sgraffito« valovita linija na staroj keramici nadomještena je smeđim, crvenim, bijelim ili crnim motivom onako kako to nalazimo na današnjoj narodnoj keramici. Vijugava linija »meandera« ovila se oko najvećeg dijela valahijskih spremnica za hranu, u prirodnom talasanju kao i prije 6000 godina. Izvezen u serijskim linijama na ramenu košulja taj ornamenat postiže najrazličitije interpretacije.

5. *Spirala*: kao elemenat davne tradicije nastavlja se i u suvremenoj rumunjskoj glaziranoj i neglaziranoj keramici. Sporadično se javlja i na tekstilu, tkanju i vezu te doseže visoku dekorativnu formu na kaputima od janjeće kože u području Oltenije.

6. *Romb*: datira negdje od XV stoljeća, pa iako jedinstven ovaj sistem otkriva niz ornamentalnih oblika zavisno o pojedinim regijama u zemlji.

7. *Astralni motivi*: solarni motivi vjetrenjača, kotača, rozeta, poznati još iz dačke epohe, pokazuju značajan razvitak u ornamentici narodne umjetnosti. Simbolizirajući sunčev krug, pojavljuju se na arhitektonskim elementima ograda, ivica, stupova, galerija, vratâ kao i na komadima pokućstva, ženidbenim škrinjama te na pomagalima i predmetima svakodnevnih upotrebe.

8. *Zvijezda*: još jedan davni astralni motiv koji se naizmjenično javlja kod tkalaca i lončara. Nalazimo ga u širokoj primjeni na produktima pokrajina Maramureș, Oltenije, Transilvanije i još nekih dijelova Rumunjske.

9. *Biljni motivi*: javljaju se razmjerno kasno u ornamentici narodne umjetnosti; ipak, jelova grana, životno stablo, cvjetna vaza, grm i neki drugi floralni motivi javljaju se na keramici, ćilimima i na vezovima u području Oltenije, Valahije i Moldavije u dugom vremenskom trajanju.

10. *Zoomorfni ornamenat*: taj se motiv javlja relativno kasno na predmetima narodne umjetnosti. Rukom rađeni ćilimi s floralnim ornamentom ispunjeni su i animalnim motivima koji prikazuju jelena, kamilu, ribu, pticu i druge zoomorfne likove.

11. *Antropomorfni ornamenat*: stočar sa stadom, seljanka s preslicom, žena u krinolini, šeširi, stilski kišobrani, pokladne maske itd. sva ta galerija likova živi u ornamentu i ima snage da iznese i opiše događaje sociološki i historijski obojene, a da ipak ne izade iz okvira pučke, folklorne umjetnosti. Na taj način ovi su motivi duboko realistični; da bi istodobno svojom čarobnom snagom posjedovali vrijednost historijskog dokumenta.

12. *Amblematski motivi*: zvijezda, srp i čekić kao sadržaj jedne ideje primjenjuju se na predmetima svakodnevnih upotrebe. Na keramici, tkanju, drvu i koži ovi su oblici adekvatni izraz novog sadržaja narodnog života.

Ova lijepo opremljena publikacija pored analize ornamena daje i likovne priloge tipova ornamenata, predmete na kojima se ovi javljaju, a svojim cjelokupnim tretmanom etnološkog ornamentalnog fenomena predstavlja dragocjen prilog nevelikoj kolekciji reprezentativnih publikacija na temu narodne likovne umjetnosti.

Sanja M. Lazarević